

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BÜTÇE DENGESİ

Özkan COŞAR

Tekirdağ Defterdarı

(Muhasebat Başkontrolörü)

Öz

Son yıllarda merkezi yönetim bütçe dengesinde önemli ölçüde bozulmalar gerçekleşince kamuoyunda da maliye politikaları bir anda gündemin en önemli maddesi haline gelmeye başladı. Daha önceleri döviz kuru, düşük faizli krediler, kur korumalı mevduat, konut ve otomobil piyasası ekseninde cereyan eden ekonomik tartışmalar yerini bir süredir, tasarruf tedbirlerine, yeni yeni vergilere ve mevcut vergi oranlarındaki artışlara, vergilerdeki istisna ve muafiyetlerin yeniden gözden geçirilmesine bıraktı. Kamuoyunda hal böyleyken bizde bütçe dengesindeki bozulmayı telafi edici bu uygulamaları ve tartışmaları bir kenara bırakıp, geçmişten günümüze merkezi yönetim bütçe dengemizdeki dalgalanmaları inceleyerek, hâlihazırda karşı karşıya kaldığımız sorunların çözümlerine değil, bu sorunların kaynağını ve nedenlerini tahlil etmeye odaklanacağız.

Anahtar Kelimeler

Bütçe gelirleri, bütçe giderleri, bütçe dengesi, vergi gelirleri, maliye politikası

Giriş

Merkezî yönetim bütçe kanunu, merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelir ve gider tahminlerini gösteren, bunların uygulanmasına ve yürütülmesine yetki ve izin veren kanundur. Merkezî yönetim bütçe kanununda; yılı ve izleyen iki yılın gelir ve gider tahminleri, varsa bütçe açığının veya fazlasının tutarı, açığın nasıl kapatılacağı veya fazlanın nasıl kullanılacağı, vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen vergi gelirleri, borçlanma ve garanti sınırları, bütçelerin uygulanmasında tanınacak yetkiler, bağlı cetveller, malî yıl içinde gelir ve giderlere yönelik olarak uygulanacak hükümler yer almaktadır.

1. Bütçe Dengesinin Yıllar İtibariyle Seyri

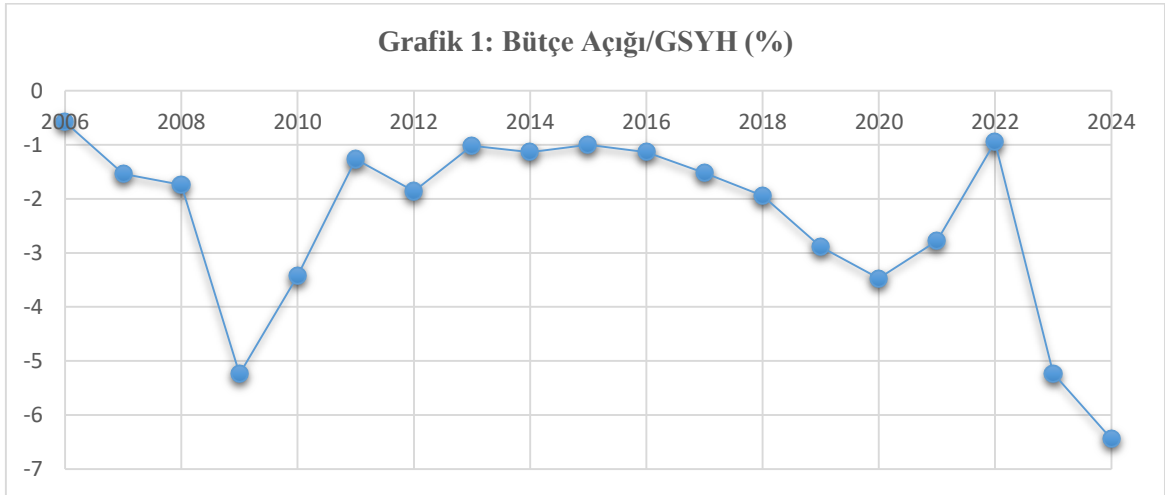
Bütçe dengesi, kamu idarelerince yapılan bütçe giderleri ile tahsil edilen bütçe gelirleri tutarları arasındaki farkı ifade etmektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 13'üncü maddesinde yer alan bütçe ilkeleri gereğince bütçelerde gelir ve gider denkleğinin sağlanması gerekmektedir. 2006-2024 yılları bütçe gerçekleştirmeleri ve tahminleri çerçevesinde bütçe giderleri, bütçe gelirleri, bütçe dengesi ve bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı ve bunların GSYH ya göre payları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo:1 Bütçe Dengesinin Yıllar İtibariyle Seyri (Milyon TL) ¹								
Yıl	Bütçe Giderleri	Bütçe Gelirleri	Bütçe Dengesi	GSYH	Bütçe Gelirleri / Bütçe Giderleri (%)	GSYH'a Oranları (%)		
						Bütçe Gideri	Bütçe Geliri	Bütçe Dengesi
2006	178.126,03	173.483,43	-4.642,60	795.757,11	97,39	22,38	21,80	-0,58

¹ Tablo Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2007	204.067,68	190.359,77	-13.707,91	887.714,41	93,28	22,99	21,44	-1,54
2008	227.030,56	209.598,47	-17.432,09	1.002.756,50	92,32	22,64	20,90	-1,74
2009	268.219,19	215.458,34	-52.760,84	1.006.372,48	80,33	26,65	21,41	-5,24
2010	294.358,72	254.277,44	-40.081,29	1.167.664,48	86,38	25,21	21,78	-3,43
2011	314.606,79	296.823,60	-17.783,19	1.404.927,61	94,35	22,39	21,13	-1,27
2012	361.886,69	332.474,90	-29.411,79	1.581.479,25	91,87	22,88	21,02	-1,86
2013	408.224,56	389.681,99	-18.542,58	1.823.427,32	95,46	22,39	21,37	-1,02
2014	448.752,34	425.382,79	-23.369,55	2.054.897,83	94,79	21,84	20,70	-1,14
2015	506.305,09	482.779,90	-23.525,19	2.350.941,34	95,35	21,54	20,54	-1,00
2016	584.071,43	554.139,50	-29.931,93	2.626.559,71	94,88	22,24	21,10	-1,14
2017	678.269,19	630.489,86	-47.779,34	3.133.704,27	92,96	21,64	20,12	-1,52
2018	830.809,40	757.996,44	-72.812,97	3.761.165,56	91,24	22,09	20,15	-1,94
2019	1.000.026,86	875.279,59	-124.747,27	4.317.809,82	87,53	23,16	20,27	-2,89
2020	1.203.737,14	1.028.445,53	-175.291,61	5.048.567,94	85,44	23,84	20,37	-3,47
2021	1.603.545,14	1.402.038,11	-201.507,03	7.256.141,74	87,43	22,10	19,32	-2,78
2022	2.942.747,71	2.800.087,70	-142.660,01	15.011.775,98	95,15	19,60	18,65	-0,95
2023	6.585.456,00	5.210.488,00	-1.374.968,00	26.276.307,00	79,12	25,06	19,83	-5,23
2024	11.089.037,00	8.437.100,00	-2.651.937,00	41.159.242,00	76,09	26,94	20,50	-6,44

“Bütçe Dengesinin Yıllar İtibariyle Seyri Tablosu” incelendiğinde bütçe dengesinin 2006 yılından bu yana negatif seyrettiği görülmektedir. Bütçe açığının AB'ye üye devletlerin ekonomik ve parasal birliğe katılımı için öngörölmüş bulunan zorunlu koşullar olan Maastricht Kriterlerine göre, üye devletlerin gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının yüzde 3'ü aşmaması gerekmektedir. Son yıllardaki bütçe dengemizdeki bozulmaları bir kenara bırakırsak bütçe açığımızın çoğu yıl Maastricht Kriterini sağladığını görmekteyiz. Nitekim 2006, 2007, 2008 yıllarında bütçe açığımızın sırasıyla gayri safi yurtiçi hasılaya oranı 0,58, 1,54 ve 1,74 olarak gerçekleşmiştir.

2

2009 ve 2010 yıllarında ise bütçe açığımızın sırasıyla gayri safi yurtiçi hasılaya oranı 5,24, 3,43 olarak yüksek gerçekleşmesinin temel nedeni 2008 Küresel Finans Krizidir. Küresel

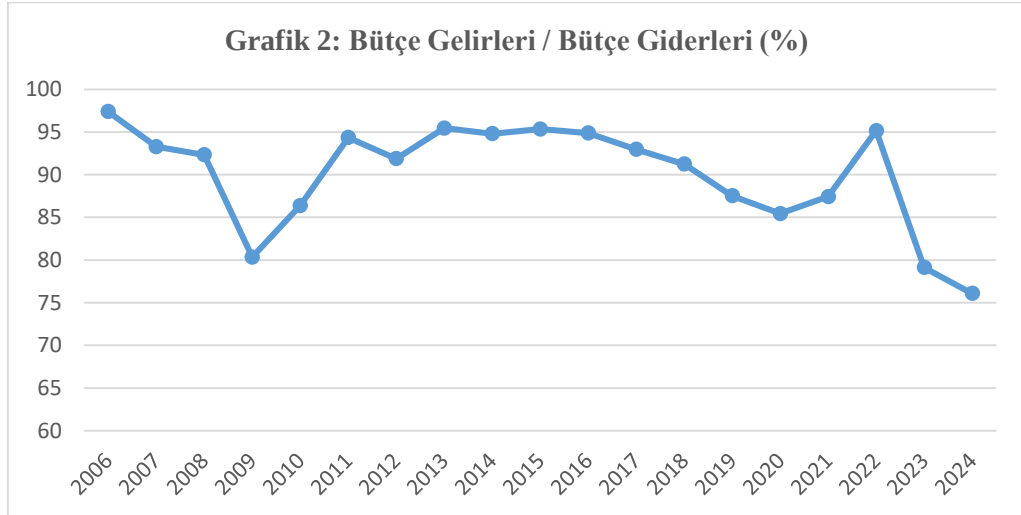
² Grafik 1 Yazar tarafından oluşturulmuştur.

krizin, hem ekonomik daralma hem de kriz önlemleri nedeniyle bütçe üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, gelirlerin büyümeye duyarlı olması, ancak harcamaların önemli bir kısmının büyümeden bağımsız bir şekilde zorunlu olarak gerçekleşmesi belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra; krize karşı alınan ekonomik önlemler kapsamında gelirleri azaltan ve harcama üzerinde baskı oluşturan tedbirlerin uygulanması da bütçe dengeleri üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur.³

2023 yılına gelindiğinde ise bütçe açığımızın gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %5,23 olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında ise bu oranın %6,44 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2. Bütçe Gelirlerinin Bütçe Giderlerini Karşılama Oranı

Merkezi yönetim bütçesinde gelirlerin giderleri karşılama oranı 2006 yılından beri ilk defa %80'in altında seyretmektedir. 2023 yılı bütçesinde gelirlerin giderleri karşılama oranı %79,12 olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında ise bu oranın %76,09 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. 2008 Küresel Finans Krizinin etkilediği 2009 (%80,33) ve 2010 (%86,38) yılı bütçeleri dışındaki yıllarda, gelirlerin giderleri karşılama oranı %90'ın üzerinde seyretmiştir.

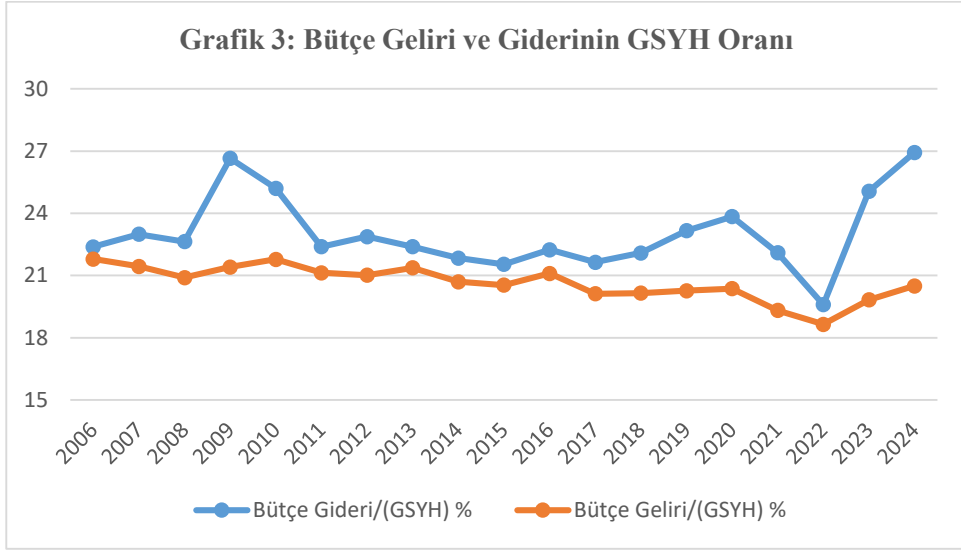
3. Son Yıllarda Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinin Bozulma Nedenleri

Merkezi yönetim bütçe dengesinde son yıllarda meydana gelen bozulmanın bütçe giderlerindeki ciddi artışlardan mı kaynaklandığı, yoksa gelir politikasından mı kaynaklandığı son derece önemlidir. Grafik:3 de görüleceği üzere 2006 yılından itibaren bütçe gelirlerinin GSYH içindeki payının uzun bir süre %21 civarında stabil seyrederken bu oranın 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %19,32, %18,65, %19,83 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Konuya gelir politikası yönüyle bakıldığında da durumun iç açıcı olmadığı anlaşılmaktadır. Gider politikası kısmı incelendiğinde ise bütçe giderlerinin GSYH içindeki payının 2023 yılında %25,06 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu oranın

³ 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu Eylül, 2009, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/MYB_GerceklesmeleriveBeklentilerRaporu_2009.pdf

⁴ Grafik 2 Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2024 yılı bütçesi için %26,94 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla bütçe açığı üzerinde hem gelir ve hem de gider politikasının negatif etkileri bulunmaktadır.

3.1. Bütçe Giderlerinin Analizi

Son yıllarda hem nominal olarak hem de gayri safi yurt içi hasılamıza oranla yüksek bütçe açıkları ile karşı karşıya kalınmış, özellikle 2024 yılı bütçesinde 2.651.937 Milyon TL gibi yüksek bir bütçe açığının gerçekleşmesi beklenmektedir. Bütçe açığının büyüklüğünü kavramak maksadıyla 2024 yılı bütçesinde öngörülen bu açığın 2022 yılı bütçe gelirlerine (2.800.087,70 Milyon TL) yakın bir tutara tekabül ettiği söylendiğinde durum daha da çarpıcı bir hal almaktadır. Son yıllarda karşı karşıya kaldığımız bütçe açıklarına neden olan, bütçe giderlerindeki artışın gerek küresel gerekse ulusal birçok nedeni bulunmaktadır. Küresel nedenlere bakıldığında; Covid-19 salgını ve bu salgının dünya ekonomisine etkileri, 2022 yılı şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın gıda ve enerji fiyatlarına etkisi ve son dönemde küresel ölçekte en önemli ekonomik sorun olarak öne çıkan enflasyon nedeniyle emtia ve enerji fiyatlarında görülen yükselişler dünyada olduğu gibi ülkemizde de mali dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Ulusal düzeyde ise özellikle 2023 yılı şubat ayında Kahramanmaraş ve 11 ilde yaşanan deprem felaketi, kamu harcamalarında ciddi artışa neden olmuştur.

2006-2024 yılları bütçe giderlerinin ekonomik kod düzeyinde gayri safi yurt içi hasılamıza göre oranlarına Tablo:2 de yer verilmiştir.

Tablo:2 Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ⁶																			
GSYH'ya Oran(%)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Harcamalar	22,4	23,0	22,6	26,7	25,2	22,4	22,9	22,4	21,8	21,5	22,2	21,6	22,1	23,2	23,8	22,1	19,6	25,1	26,9
Personel Giderleri	4,8	4,9	4,9	5,6	5,3	5,2	5,5	5,3	5,4	5,3	5,7	5,2	5,3	5,8	5,7	4,8	4,1	5,0	6,02
Sos. Güv. Kur. Devlet Primi	0,6	0,7	0,6	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,8	0,6	0,7	0,8
Mal ve Hizmet Alımları	2,4	2,5	2,4	3,0	2,5	2,3	2,1	2,0	2,0	1,9	2,1	2,0	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,7	1,7

⁵ Grafik 3 Yazar tarafından oluşturulmuştur.

⁶ <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1594716589132-d3a64e97-2238>

Faiz Harcamaları	5,8	5,5	5,1	5,3	4,1	3,0	3,1	2,7	2,4	2,3	1,9	1,8	2,0	2,3	2,7	2,5	2,1	2,6	3
Cari Transferler	6,3	7,1	7,0	9,1	8,7	7,9	8,2	8,2	7,9	7,8	8,6	8,6	8,6	9,3	9,9	8,6	7,5	9,0	10,4
Sermaye Giderleri	1,5	1,5	1,8	2,0	2,2	2,2	2,2	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3	2,3	1,9	1,9	1,8	1,8	2,1	1,9
Sermaye Transferleri	0,3	0,4	0,3	0,4	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	3,3	1,8
Borç Verme	0,7	0,4	0,5	0,6	0,8	0,4	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,6	0,6	0,6	1,4	1,4	0,7	0,7
Yedek Ödenekler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Bütçe Dengesi	-0,6	-1,5	-1,7	-5,2	-3,4	-1,3	-1,9	-1,0	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,9	-2,9	-3,5	-2,8	-1,0	-5,2	-6,4

Tablo:2 incelendiğinde bütçe dengesinin bozulduğu yıllarda, sosyal güvenlik kurumu devlet primi dahil personel giderlerinin, mal ve hizmet alımlarının yıllar itibariyle genellikle stabil seyrettiği bu giderlerin bütçe dengesini önemli ölçüde etkilemediği görülmektedir. Öte yandan bütçe gerçekleştirmelerine göre 2009, 2010, 2020, 2023 ve 2024 (öngörülerin gerçekleşmesi halinde) yıllarının bütçeleri Maastricht Kriterini sağlayamamıştır. Küresel Finans krizinin etkilerinin görüldüğü 2009-2010 yılları bütçelerinde personel giderleri, mal ve hizmet alımları ile cari transferlerdeki artışlar nedeniyle bütçe dengesi önceki yıllara nazaran bozulmuştur. 2020 yılı bütçesinde ise personel giderleri cari transferler ve faiz harcamalarının etkisi görülmektedir. 2023 yılı bütçesine bakıldığında personel giderlerinin ve mal ve hizmet alımlarının stabil olduğu, bütçe dengesini en çok bozan kalemin ise gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %3,3 olan sermaye transferleridir. 2024 yılı bütçesinde de personel giderleri, faiz harcamaları, cari transferler ve sermaye transferlerinin bütçe dengesini bozucu etkileri gözlemlenmektedir.

Tablo:2 de personel giderlerinin her ne kadar bütçe dengesi içerisinde dalgalanmalara sebep olan ana unsur olarak görülme de, bütçe açığı meselesi gündeme gelince sıklıkla kamuda personel sayısından ve personel giderlerinin yükünden bahsedilmektedir. Hal böyle olunca yıllar itibariyle kamuda personel sayısını ve bunların gayri safi hasıladan aldıkları payları karşılaştırmak suretiyle konuyu açıklığa kavuşturmak son derece önemlidir.

Tablo: 3 Merkezi Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin İstihdamına İlişkin Veriler⁷	2007	2023
Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri - General budget administrations	2.031.289	3.419.727
YÖK, üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri - Higher education institutes, universities and high-tech institutes	166.624	311.749
Özel bütçeli diğer idareler - Other special budget administrations	54.215	95.458
Düzenleyici ve denetleyici kurumlar - Regulatory and supervisory agencies	4.964	5.844
Toplam	2.257.092	3.832.778

Merkezi Yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde 2007 yılında toplam 2.257.092 kamu personelinin istihdam edildiği, 2023 yılına gelindiğinde personel sayısının %69,81 oranında artışla 3.832.778 sayısına ulaştığı görülmektedir.

Tablo: 4 Personel Sayısı ve GSYH Alınan Pay	2007	2023
Personel Giderlerinin GSYH'ya Oranı (%) (SGK dahil)	5,6	5,7
Merkezi Yönetim Personel Sayısı	2.257.092	3.832.778

⁷ <https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/>

Tablo:4 incelendiğinde 2007 yılında merkezi yönetim bütçesinde personel giderlerinin (sosyal güvenlik kurumu devlet primi dahil) gayri safi yurt içi hasıla içindeki payının %5,6 olduğu 2023 yılına gelindiğinde ise bu oranın %5,7 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Personel sayısındaki %69 artışa rağmen personel giderlerinin gayri safi yurt içi hasıla içindeki payının neredeyse aynı kalması oldukça çarpıcıdır.

3.1.2. On İkinci Kalkınma Planında (2024-2028) Bütçe Giderlerine İlişkin Politika ve Tedbirler⁸

- Harcama gözden geçirmeleri yoluyla verimsiz harcama alanlarının tasfiye edilmesi, kaynakların etkin, etkili ve ekonomik kullanımı sağlanacaktır. Harcama programlarının uygulama süreçlerinde etkinlik artırılacaktır.
- Uygulamaya konulan performans esaslı program bütçe sistemi geliştirilecektir.
- Harcama gözden geçirmelerinin etkin bir şekilde yapılabilmesini temin etmek üzere yöntem ve araçlar geliştirilecektir.
- Harcama gözden geçirmeleri sistematik hale getirilerek verimsiz harcama alanları tasfiye edilecek ve yeni harcama alanları sınırlandırılacaktır.
- Sosyal yardımlarda mükerrerlikler engellenecek ve bilgi sistemleri uyumlu hale getirilecek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarının daha etkin kullanımı sağlanacaktır.
- Kamu hizmetlerinde dijital uygulamalar yaygınlaştırılacak, muhasebe ve harcama sistemlerinin bilişim altyapısı güçlendirilecek, ortaya çıkacak yeni hizmetlerin mevcut kamu idarelerince yerine getirilmesi sağlanacak ve böylece kamu harcamalarında verimlilik artırılacaktır.
- Kamu ihale mevzuatı uluslararası norm ve standartlara uyumlu olacak şekilde dijitalleşmeyi, yenilikçiliği ve sürdürülebilirliği destekleyen ve önceleyen satın alma yaklaşımıyla güncellenecek, sektörel kamu alımları düzenlemesi hayata geçirilecektir.
- Kamu alımlarına yönelik harcamaların rasyonelleştirilmesi anlayışıyla tasarruf odaklı merkezi kamu alım politikaları, kapsamı genişletilerek sürdürülecektir.
- Kamu taşıtlarının kullanımı ihtiyaç analizleri çerçevesinde sistematik olarak gözden geçirilecek, taşıt ihtiyaçları öncelikle geçici tahsisle ya da ihtiyaç fazlası taşıtların devri suretiyle karşılanacak ve yeni taşıt edinimlerinde ekonomiklik gözetilerek yerli üretim ile çevreci araçlara öncelik verilecektir.
- Tarımsal destekler girdi maliyetlerinin azaltılması, finansman yükünün hafifletilmesi, teknoloji odaklı dönüşümün hızlandırılması, stratejik üretimin artırılması ve bu yolla gıda arz güvenliğinin temini doğrultusunda uygulanmaya devam edilecek, etkin olmayan uygulamalar sonlandırılacaktır.

3.2. Bütçe Gelirlerinin Analizi

Temel politika belgelerinde gelir politikasının temel amacı; kamu harcamaları için ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanması, sosyo-ekonomik kalkınma ve adaletin desteklenmesi, ekonomik refahın kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde bölüşülmesi, ekonominin uluslararası

⁸ On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf

düzeyde rekabet gücünün artırılması, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, yurt içi tasarruflara katkı sağlanması, fiyat istikrarının kalıcı olarak tesis edilmesi ve sürdürülmesi olarak belirlenmiştir.

Tablo:5 Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ⁹																		
GSYH'ya Oran(%)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gelirler	21,8	21,4	20,9	21,4	21,8	21,1	21,0	21,4	20,7	20,5	21,1	20,1	20,2	20,3	20,4	19,3	18,7	19,8
Genel Bütçe Gelirleri	21,2	20,8	20,2	20,7	21,1	20,4	20,3	20,6	19,9	19,7	20,3	19,4	19,4	19,7	19,8	18,8	18,2	19,4
Vergi Gelirleri	17,3	17,2	16,8	17,1	18,0	18,1	17,6	17,9	17,2	17,3	17,5	17,1	16,5	15,6	16,5	16,1	15,7	17,1
Vergi Dışı Gelirler	3,4	2,7	2,4	3,3	2,6	2,1	2,3	2,1	2,2	2,0	2,2	1,8	2,6	3,7	2,9	2,5	2,3	2,1
Sermaye Gelirleri	0,2	0,7	0,9	0,2	0,3	0,2	0,1	0,6	0,5	0,3	0,5	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Alınan Bağış ve Yardımlar	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Alacaklardan Tahsilatlar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3
Düzen. Ve Denet. Kurum Gelirleri	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Bütçe Dengesi	-0,6	-1,5	-1,7	-5,2	-3,4	-1,3	-1,9	-1,0	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,9	-2,9	-3,5	-2,8	-1,0	-5,2

Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri (Tablo:5) tablosundan görüleceği üzere 2006 yılında bütçe gelirlerinin GSYH içindeki payı %21,8 iken, 2023 yılında bu oran %19,8 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe gelirlerinin GSYH içindeki payındaki 2 puanlık bu azalmanın bütçe dengesine ciddi etkileri bulunmaktadır. Nitekim 2023 yılı Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının yüzde ikisi yaklaşık 525 milyar TL'ye tekabül etmektedir. Daha basit bir hesapla bu tutarın 2023 yılı bütçe açığının %38'ini kapattığını düşünürsek meselenin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmış olacaktır. 2006 yılından itibaren bütçe gelirlerinin GSYH içindeki payının uzun bir süre %21 civarında stabil seyrederken bu oranın 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %19,32, %18,65, %19,83 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla bütçe dengemizde pozitif bir düzelmenin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi için meselenin gelir politikası tarafına da önemli ölçüde ağırlık verilmesi zorunluluk arz etmektedir.

3.2.1. On İkinci Kalkınma Planında (2024-2028) Bütçe Gelirlerine İlişkin Politika ve Tedbirler¹⁰

- Kamu gelirlerinin tahsilat performansı artırılacak, vergi cezaları caydırıcılığı güçlendirecek şekilde gözden geçirilecektir.
- Kayıt dışılıkla mücadele, yapay zekâ, büyük veri gibi teknolojik imkânlarla destekli risk analiz faaliyetleriyle ve tüm tarafların etkin katılımıyla yürütülecektir.
- Gelirin dengeli dağılımı gözetilerek vergi adaletinin güçlendirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi tahsilatının artırılması sağlanacaktır.
- Vergi harcamaları gözden geçirilecek, etkin olmayan istisna, muafiyet ve indirimler kaldırılacaktır.
- Gelir, kurumlar, katma değer vergileri kanunları ile vergi usul kanununun, vergilemede adalet, eşitlik, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri temelinde, vergi tabanının

⁹ <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1594716589132-d3a64e97-2238>

¹⁰ On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf

genişletilmesine ve gönüllü uyumun artırılmasına destek veren, sade ve kolay uygulanabilir bir yapı oluşturmaya yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir.

- Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde müktesebata ve üyesi olduğumuz diğer uluslararası kuruluşlarca vergisel alanda belirlenen standartlara uyum çalışmalarına devam edilecektir.
- Karbon vergisi niteliği taşıyan vergiler gözden geçirilecek ve tamamlayıcı karbon vergisi dâhil karbon fiyatlandırma araçlarının kalkınma ve yatırım ortamı üzerinde yol açacağı ekonomik ve sosyal etkiler analiz edilecektir.
- Vergi sosyolojisi dikkate alınarak gönüllü uyum, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde vergi hizmetleri geliştirilecektir.
- Vergi sistemi, uluslararası normlara uygun ve ülke menfaatlerini azami ölçüde koruyarak dijital ekonominin gelişmesi ve derinleşmesine katkı sağlayacak, dijital faaliyetlerdeki kayıt dışılığı kavrayacak ve yatırım ortamının cazibesini artıracak şekilde geliştirilecektir.
- Vergi sisteminde dijital dönüşüme daha hızlı uyum sağlanması, dönüşümle sağlanan fırsat ve kolaylıklardan daha fazla yararlanılabilmesi ve risklere karşı gerekli önlemlerin hızla alınabilmesi için ihtiyaç duyulan fiziki, beşeri ve teknolojik altyapı geliştirilecektir.
- Teknolojik gelişmelerden yararlanılarak vergi idaresinin dijital kapasitesi artırılacak, kamu kurumları arasındaki koordinasyon güçlendirilecektir.
- Temassız ve kâğıtsız vergi daireleri hayata geçirilecektir.
- Mükelleflere sunulan hizmetlerin ve uygulamaların etkinliği artırılacak, son teknolojik gelişmeleri kapsayan yeni nesil iletişim kanalları kullanılarak mükelleflere 7/24 gerçek zamanlı hizmet sunulması sağlanacaktır.
- Dijital olarak alınıp satılabilen ve transfer edilebilen, dijital bir değeri temsil eden sanal varlıklar kullanılarak yapılan işlemlere yönelik mevzuat çalışmaları sürdürülecektir.

4. 2024 Yılı Bütçesine Genel Bir Bakış

Tablo:6 2024 Yılı Bütçesi Temel Büyüklükler¹¹

¹¹ <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/01/2024-VatandasinButce-Rehberi.pdf>

Bütçe Giderleri	Bütçe Gelirleri
• Deprem Harcamaları: 1 trilyon 28,3 milyar lira	• Vergi Gelirleri: 7 trilyon 407,7 milyar lira
• Personel Giderleri: 2 trilyon 865,9 milyar lira	- Gelir Vergisi: 1 trilyon 188,9 milyar lira
• Mal ve Hizmet Alım Giderleri: 669,8 milyar lira	- Kurumlar Vergisi: 1 trilyon 275,7 milyar lira
• Cari Transferler: 4 trilyon 52,8 milyar lira	- Özel Tüketim Vergisi: 1 trilyon 403,9 milyar lira
• Sermaye Giderleri: 636,5 milyar lira	- Dahilde Alınan KDV: 826,6 milyar lira
• Sermaye Transferleri: 68,1 milyar lira	- İthalatta Alınan KDV: 1 trilyon 671,2 milyar lira
• Borç Verme Giderleri: 298,2 milyar lira	- Motorlu Taşıtlar Vergisi: 68,8 milyar lira
• Yedek Ödenekler: 215,3 milyar lira	- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi: 214,1 milyar lira
• Faiz Giderleri: 1 trilyon 254 milyar lira	- Damga Vergisi: 143,6 milyar lira
	- Harçlar: 250,4 milyar lira
	- Diğer Vergiler: 364,6 milyar lira
	• Vergi Dışı Diğer Gelirler: 1 trilyon 29,4 milyar lira
TOPLAM: 11 trilyon 89 milyar lira	TOPLAM: 8 trilyon 437,1 milyar lira

SONUÇ

Çalışmamızda yıllar itibariyle bütçe verileri analiz edilmiş ve sonuçta hem harcama tarafının hem gelir tarafının bütçe dengemizin bozulmasında önemli etkileri olduğu görülmüştür. Bu nedenle son yıllardaki bu yüksek bütçe açıklarını sadece tasarrufa yönelerek kapatmak pek mümkün görünmemektedir. Nitekim tasarruf denilince sıklıkla dile getirilen mal ve hizmet alımlarının gayri safı yurt içi hasıla içindeki payı son üç yıl boyunca sadece yüzde 1,7 den ibarettir. Dolayısıyla bütçe dengemizde sürdürülebilir bir düzelme için hem gelir politikası hem de harcama politikası yönüyle önemli tedbir ve politikalara ihtiyaç vardır. Esas itibariyle özellikle kalkınma planları, orta vadeli program gibi üst politika metinlerinde kamu maliyesine yönelik önemli politika ve tedbirlere yer verildiği görülmektedir. Yürütülen bu çalışmaların pratikte uygulanması halinde önümüzdeki yıllarda bütçe açığında önemli iyileşmelerin görülmesi beklenmektedir.

KAYNAKLAR

1. 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu Eylül, 2009, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/MYB_GerceklesmeleriveBeklentilerRaporu_2009.pdf
2. <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1594716589132-d3a64e97-2238>
3. <https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/>
4. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
5. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
6. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/01/2024-VatandasinButce-Rehberi.pdf>